

Brokiga
samlingars bostad

FATABUREN 2007

Brokiga samlingars bostad

Brokiga samlingars bostad

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2007

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2007
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktörer Emma Palmér och Jessika Wallin
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsbild foto Peter Segemark, © Nordiska museet samt bilder ur boken
Bilder på för- och eftersättsblad Skisser från I. G. Clasons arkitektkontor. Foto Mats Landin,
© Nordiska museet

Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2007
ISSN 0348 971 X
ISBN 978 91 7108 5146

Händelser och hemligheter i hundraårigt hus

ELISABET STAVENOW-HIDEMARK är docent i konstvetenskap. Hon har varit verksam vid Nordiska museet som avdelningschef fram till år 1988 och därefter som forskare inom projekt som rör museets samlingar.

Det finns märkvärdiga utrymmen i Nordiska museets stora hus som en besökare inte anar. Där är tjänsterummen som ligger inklämda mellan hallvåningens gallerier och kolonnvåningen. Man anar dem inte när man står i hallen. Inte heller utifrån är det meningen att de ska synas, deras små fönster är ett två rutor högt parti i den övre delen av hallvåningens magnifika fönster. Det är bara när mörkret faller och lamporna tänds över flitiga skrivbord som rummen syns som en lång pärlrad. En gång satt en av museets mer namnkunniga intendent, Sigurd Wallin, där i ett litet rum. Det var på den tiden då vi gärna satt kvar in mot natten och Wallins fönster var det sista som släcktes.

Flitigt använd nödlösning

I dessa korridorer och små rum lever tjänstemännen som mullvad, de springer i spiraltrappor som inte syns. Rummen blev en nödlösning när museibygnaden som planerats med ytter-

ligare tre tvärställda längor och en stor entrébyggnad krymp-
tes. Anledningen till att museets arkitekt, Isak Gustaf Clason,
och Artur Hazelius gick med på att förminska det gigantiska
projektet till ungefär en fjärdedel av det planerade var osäker
ekonomi och att Djurgårdsvägen, inför 1897 års stora utställ-
ning, skulle dras fram på den mark som var avsedd för musei-
byggnaden. Kanske fruktade museets ledning också att man
tagit till för stort. En av Clasons viktigaste teser var att arki-
tekturens yttre skulle avspegla dess inre. Att gömma en hel vå-
ning kan inte ha motsvarat hans principer.

Fönstren i de låga tjänste-
rummen lyser som ett
pärlband när mörkret fal-
ler på. Foto Mats Landin,
© Nordiska museet.

I den östra korridoren, den mot Djurgårdsvägen, satt när jag var ung inte bara den pensionerade Sigurd Wallin, utan också den ständigt leende sameforskaren Ernst Manker och allmogeavdelningens föreståndare Albert Eskeröd. Med sin korta stubin var han ofta i fejd med den stiliga Anna-Maja Nylén, som förestod allmogeavdelningens dräkt- och textilsamling. Här fanns ett litet rum för Anna Sjöbom, som alltid gick klädd i sin vackra sockendräkt från Enviken i Dalarna. Dräkten skyddades av en ljusgrön arbetsrock men mössan och de röda strumporna syntes. Fröken Sjöbom var märkerska och skrev sina vackra siffror på tusentals nyförvärv. Ingen har arbetat så länge som hon i museet, från 1908 till 1973, i 65 år!

I rummen vid korridoren på den västra sidan med utsikt mot slottet (om man står på tå) satt Mats Rehnberg som då var museilektor. Högljudd, rolig och pratsam samlade han ungdomar omkring sig. En kväll, det måste ha varit hösten 1951, minns jag att han körde museets gamla folklivsfilmer för oss i föreläsningssalen och sen blev det supé hemma hos honom. Vi fick en märkvärdig ny maträtt som hette ravioli.

Uppåt i spiral

Spiraltrapporna är gömda bakom låsta dörrar, de har steg av kalksten lagd med en beundransvärd precision. Samma höga kvalitet som ägnades de offentliga rummen gavs till undanskymda utrymmen. I dessa långa trappor snurrar man sig runt, ja så känns det, från källaren till vinden. Där uppe låg fotateljén med sitt stora fönster och där härskade chefsfotografen Märtha Claréus. Hon blev internationellt känd när hon utexperimenterade ett nytt sätt att fotografera linnedamast

Anna Sjöbom var märkerska och skrev sina vackra siffror på tusentals föremål under sina många år i museets tjänst. Ingen har arbetat här så länge som hon – 65 år.
Foto Märta Claréus 1939, © Nordiska museet.

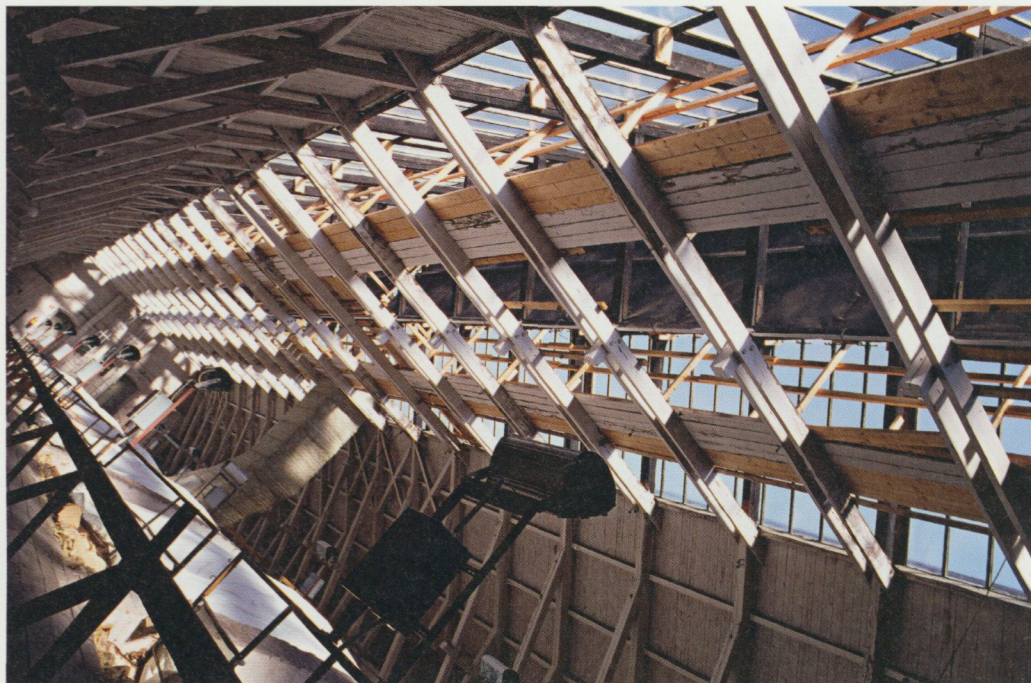

Märta Claréus, museets skickliga chefsfotograf under många år, i gamla fotoateljén i museets takvåning. Foto okänd 1939, © Nordiska museet.

med mönster vitt i vitt. I vindsvåningen låg trånga magasin med underbart innehåll: leksaker, porslin, dräkter och textilier. Genom små runda fönster har man en härlig utsikt över trädtopparna. På balkongerna i tornen som omger huvudportalen vädrades textilierna vid den återkommande och arbetskrävande maljakten. Där samlades också rökarna.

Går man längre upp kommer man till de glasade övre vindarna, fantastiska jättelika ljusa rum. Från taknocken hänger en stor svart skiva rakt ner för att utifrån ge taket en rak siluett; utan den lär det ha sett ut som om taket rasat ner. Mellan takstolarna förvarades på ena sidan nermonterade kakelugnar, på andra sidan museets förråd av ljuskronor inklädda i stora dammskyddande påsar. Det var inte lätt att ta dem därifrån på den smala trappan ner till hissen. Från den stora glasade vinden kom dagsljuset ner i stora hallen genom runda fönster i hallens valv. Numera skyddas hallen från dagsljus, men då gav sol och vandrande skyar hallen en ständigt växlande belysning. En nyanställd textilvårdare som dröjt sig kvar på vinden och inte hittade dörren ut fick panik och slog sönder ett av fönstren med sin träsko för att väcka uppmärksamhet. Glas rasade ner på hallgolvet. Det kunde gått illa men lyckligtvis stod ingen människa under.

Från de glasade vindarna leder trappor upp till tornet. Eleganta dubbeltrappor för dit upp och halvvägs finns en pulpet där besökare en gång kunnat skriva sitt namn i en besöksbok. Numera är tornet stängt av säkerhetsskäl. Men vår tidigare styresman Lars Löfgren öppnade det för engelska journalister, bjudna av UD till Sverige för att charmas inför Carl Larsson-utställningen i London 1997. Det var den 6 juni och strålände väder, grönskan var skir och flaggorna vajade i vinden. I tornrummet var golvet bestrött med hackat granris och där serverades gam-

Det är ett fantastiskt ljus under glastaket i den magnifika övre vinden. Över Gustav Vasa finns museets enda glasmålning, fler var planerade men blev aldrig utförda. Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

Utsikten från det stora
tornet mot nordost, i
fjärran syns Kaknästornet.

Foto Mats Landin,
© Nordiska museet.

maldags frukost – smör, bröd och sill, öl och brännvin. Och från balkongen runt om kunde våra besökare se Stockholm breda ut sig i morgonljuset. Den frukosten har nog ingen glömt.

Och ner igen

Låt oss stiga ner från höjderna till jordvåningen, som ligger under hallplanet. Utmed fasaderna ligger gallerier, dit allmänheten haft tillträde. Men mitt inne i huskroppen låg stora magasin för möbler, tavlor, tapeter och mycket annat. I den norra delen låg negativarkivet med dess tusentals glasnegativ. Nu har plats i museets inre givits till biblioteket och ett rymligt utrymme för garderob och toaletter.

Nere i underjorden låg järnkällaren som man nådde på en stegliknande trappa. Där förvarades bl.a. de tunga järnhällarna

Ett hemligt rum under markplanets golv. En steglik trappa leder ner i järnkällaren där tunga järnhällar från sättugnar förvarades (se även nästa sida). Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

till skånska sättugnar. Och längst i söder på samma nivå fanns korgkällaren. Det var ett fascinerande magasin med korgar i alla storlekar och former och en mycket speciell doft. Det är möjligt att dessa magasin fungerade i ett tidigt skede, senare blev de alltför fuktiga, luktade mögel och måste utrymmas.

Det är om de hemliga rummen jag velat skriva, därför är ingenting sagt om rummen som ligger så vackert i utbyggnaden mot norr. Inte heller om alla de tjänstemän som haft sin arbetsplats där. Och inte har jag berättat något om det som hände i husets södra utbyggnad, där arkivarbetare slavade med excerpering för folkminnessamlingen. I höjd med kolonnvåningen hade Livrustkammaren sina tjänsterum fram till flytten till slottet 1978. Inte heller är något sagt om snickeriverkstaden, textilkonserveringen och tjänstebostäderna för uppsyningsman och vaktmästare. Där fanns inga hemliga rum.

Den södra utbyggnaden med vackra tjänsterum bakom stora fönster. Här låg också snickarverkstaden och bostäder för museets uppsyningsman och en vaktmästare. Foto Peter Segemark.

Innesluten historia

Men ett rum i den norra utbyggnaden har blivit allt hemligare under senare år. Det är styresmannens gamla rum, som nu för det mesta står låst och kallas Hazeliusrummet. Det stiliga rummet med sina furupaneler och stora fönster rymmer mycket av museets historia. Infällda i väggarna sitter porträtt av alla tidigare styresmän från Hazelius till Löfgren samt museets arkitekt Isak Gustaf Clason och intendenten Sigurd Wallin. Den senare har fått sitt porträtt där eftersom han var tillförordnad styresman under ett par år, men säkert mer på grund av sina insatser. Själv har jag upplevt åtta av styresmännen. På Andreas Lindbloms tid, som var något av museets storhetstid, var rummet möblerat med höga barockstolar klädda med gyllenläder. Han hade föredragningar med varje avdelning en gång i veckan, kanske var det ett sätt att söndra och härska. Även den yngsta extra amanuensen fick vara med. Kortvuxen som jag är nådde jag inte ner med fötterna från den höga stolen, vilket kom mig att känna mig ännu barnsligare än jag var där jag satt tyst längst bak och lyssnade och lärde.

Det är nog bara en plats i museet där jag aldrig varit. Det är den s.k. Stockholmsskrubben som kan nås bara från den västra hissen. Är man där när hissen strejkar så får man vackert vänta. Den skrubben innehöll stockholmiana, jag tror mest arkeologiska fynd, som numera överförts till Stockholms stadsmuseum.

Jag tror jag måste be någon som har nyckeln följa mig dit så jag får se vad som är där nu.

Styresmannens rum på Andreas Lindbloms tid. Rummet får en symbolisk tyngd ► av alla styresmannaporträtten. Infällda i panelen ses från vänster Gustaf Upmark, Artur Hazelius och Bernhard Salin. Foto okänd 1953, © Nordiska museet.

